

DE BELGISCHE OUD-STRIJDERS

LODE WILS

Martin Schoups & Antoon Vrints, *De overlevenden. De Belgische Oud-Strijders tijdens het interbellum*
Kalmthout, Polis, 2018, 336 pp, ill.,
ISBN 9789463103787

Na de Eerste Wereldoorlog hebben in België zoals in andere landen oud-strijders zich massaal verenigd, niet alleen om hun materiële belangen te verdedigen en om vriendschapsbanden te onderhouden, maar ook om invloed uit te oefenen op het land waarvoor zij hadden gevochten. Zij waren zich ervan bewust dat hun offer, en dat van hun gesneuvelde kameraden, hun het recht gaf en het nodige aanzien om sturend op te treden in de samenleving. In de vroegere geschiedschrijving werden zij vooral gezien als wegbereiders van autoritair rechtse bewegingen. Maar klopt dat? Dankzij de recente digitalisering van de Belgische opiniebladen is nu een veel diepgaander onderzoek mogelijk dan tot voor kort. Dat bracht twee Gentse historici, FWO-aspirant Martin Schoups en hoofddocent Antoon Vrints, tot merkelijk andere bevindingen. De soldaten hadden een bijzondere behoefte aan morele erkenning van hun oorlogsinspanning. Ze werden meteen in allerlei bevrijdingsrituelen gevierd als volkshelden. Het gelijk algemeen stemrecht werd zonder grondwetsherziening ingevoerd met verwijzing naar hun verdiensten. Het volk sterkte hen in hun overtuiging dat juist zij het onrecht moesten wreken dat tijdens de oorlog gepleegd was door oorlogswoekeraars en economische collaborateurs, en door vrouwen die seksuele betrekkingen hadden ge-

had met Duitse militairen. Tekenend voor hun opstelling als hoeders van de vaderlandse eendracht, is *“dat de grote oud-strijdersbladen het activisme (...) in de eerste naoorlogse jaren nauwelijks laakten. (...) Vanuit Wallonië en Franstalig Brussel zijn er [in die bladen] eenvoudigweg geen aanvallen op activisten terug te vinden... In zekere zin hebben de oud-strijdersverenigingen een dempende invloed uitgeoefend op het Vlaams-Belgische conflict.”*

Al in de winter of in de lente van 1919 werden de oudste en meest succesvolle oud-strijdersverenigingen gesticht, voor de aanpak van de financiële en administratieve problemen waarmee de soldaten bij hun terugkeer werden geconfronteerd. Namelijk de Nationale Strijdersbond die de grootste zou worden, de bijna even grote Vereniging van Vlaamse Oud-strijders, en het uiteraard veel kleinere Nationaal Verbond van Invaliden. De oorlogservaring had de politieke bewustwording versterkt bij de soldaten, die met succes drukten op regering en parlement voor de financiële vergoeding van hun jarenlang offer. *“Afgaande op haar aanwezigheid op straat was de oud-strijdersbeweging in al haar verscheidenheid een van de krachtigste, zo niet de krachtigste sociale beweging in België tijdens het interbellum.”* In 1931 vertegenwoordigden de oorlogspensioenen ongeveer 10 procent van de uitgaven in de Belgische begroting. Heel anders dan in Duitsland en Italië waren de grote, vroege oud-strijdersverenigingen helemaal niet militaristisch ingesteld. Ze waren patriottisch maar wezen het hypernationalisme en annexionisme af, en de hiërarchische verhoudingen die gereproduceerd werden in regimentsverbroederingen welke hier en daar opdoken. De NSB aanvaardde aanvankelijk zelfs geen toetreding van officieren. Hij initieerde al in de zomer van 1919 de strijd voor een vrijwel algemene amnestie voor misdrijven waarvoor militairen tijdens de oorlog waren veroordeeld. Die zou door zes wetten worden gerealiseerd, maar niet

voor desertie, verraad en spionage, mede omdat kleinere, rechtse organisaties van oud-strijders zich daartegen kantten.

Na enkele jaren trad er inderdaad een verrechtsing op, verbonden met een communautaire polarisering. Dat in 1923 de vorming van ééntalige legereenheden en de volledige vernederlandsing van de Gentse rijksuniversiteit “definitief” werden afgewezen door koning Albert I en zijn regering, veroorzaakte in het VOS zoals in de bredere flamingantische beweging een doorbraak van een anti-Belgische opstelling, die zelf weer een verrechtsing zou in de hand werken. De Vlaams-nationalisten grepen in het VOS (en in het ermee verwante IJzerbedevaartcomité) de macht, en sloten de niet-nationalistische volksvertegenwoordigers uit. Van oktober 1924 tot einde 1927 veroorzaakte de koerswijziging een scheuring, met een terugval van 750 naar 180 afdelingen en nog maar 6 000 leden. Wel werd dan het pacifisme des te meer benadrukt, want voor dat België wilde men geen landsverdediging meer. Vanaf 1937 zou het anti-Belgicisme weer openlijker getoond worden en uitlopen op militaire collaboratie van het VOS in de Tweede Wereldoorlog.

De Vlaams-nationalistische verharding van het VOS vanaf de jaren twintig was gebeurd in wisselwerking met de groei van een Belgisch hypernationalisme destijds, ook in oud-strijderskringen. Dat pleegde luidruchtig of zelfs gewelddadig verzet tegen regeringen met socialistische en/of flamingantische deelname. Een eerste maal kwam het op tegen de regering Pouillet-Vandervelde (1925-1926), waarbij het kon rekenen op de sympathie van de koning. In december 1933 kon het Albert doen tussenkomen tegen de geplande re-integratie van een aantal ambtenaren die vijftien jaar vroeger waren ontslagen wegens activisme. In 1936-1937 werd de tweede regering Van Zeeland aangevallen en in 1939 de regering Spaak. Tegen de

“te zwakke” koning Leopold III werd toen de herinnering aan zijn krachtige vader uitgespeeld.

In de jaren dertig kregen nieuwe oud-strijdersorganisaties een grote aanhang, de Verbroederings van het Veldleger en de Vuurkruisers, die zich keerden tegen het anti-Belgisch Vlaams-nationalisme. Hoewel ook zij *“weleens een remmende invloed kunnen hebben uitgeoefend op anti-Vlaamse ressentimenten van hun leden”*, schrijven Schoups en Vrints, kwam hun agitatie het VOS goed uit: *“Het kon zich als spiegelbeeld van beide organisaties opwerpen als Vlaamsgezind schild tegen de militaristische en francofone agressie.”* Het gebruikte daarbij ook straatgeweld tegen die concurrenten, en trouwens ook tegen de Nationale Strijdersbond waarvan de Vlaamse afdeling nochtans impliciet het *“Vlaamse minimumprogramma”* van volledige vernederlandsing van Vlaanderen steunde. Tijdens de Tweede Wereldoorlog namen oud-strijders (andere dan leden van het VOS) een opvallend hoog aandeel in het verzet. Dit knappe, vernieuwende boek behandelt veel meer dan het communautaire aspect dat we in deze recensie hebben benadrukt.